

Reviews and Annotations
Рецензии и анотации

БЪЛГАРСКИЯТ XIX ВЕК: НОВИ АРХИВИ И ПРОЧИТИ

Рецензия на монографията „Българският XIX век: Нови архиви и прочити“. София: Академично издателство „За буквите – О писменехъ“, 2019. 232 стр. с приложен компактдиск

Вера Бонева

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Разчитането и препрочитането на Българското възраждане е интелектуално упражнение, което хуманистичката ни осъществява век и половина с разнообразни като значимост и убедителност резултати, но с неизстиващ интерес към вълнуващата събитийност, прикрепена към стопанските, социалните, културните и политическите измерения на динамичното движение към модерните аспекти на обществения живот и към градивните елементи на политическия суверенитет и националната идентичност. Отваряйки – постепенно и постъпателно – страниците на неизчерпаемата книга на възрожденското всекидневие, в повечето от интерпретативните ситуации откриваме нови факти, нови гледни точки към познати събития, нови източници, нови смислови аспекти на „старите“ и вече въввлечени в научен оборот архиви – мемоари, писма, фотографии, „кондики“, официални документи на самоуправленски организации, печатни издания, илюстрации и др. Интригуващата многозначност на завещаната ни от епохата информация постепенно се обогатява и допълва от извори, които извличаме и от чужди архивохранилища – предимно балкански и други европейски.

Така картината на Възраждането се обогатява, уплътнява и оживява в още по-голяма степен, осигурявайки основа и за бъдещи профилирани и интердисциплинарни изследвания.

Неделима част от описания процес е новата колективна монография, създадена от група историци по проект, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към Министерството на образованието и науката. Ръководител на проекта е доц. д-р Християн Атанасов, а предметът на изследователското начинание е „Информационен портал за архивно-документално наследство на Българското възраждане“. В хода изучаването на архиви и други материали, подходящи за дигитално експониране в бъдещата платформа, екип от учени осъществи предварителни анализи на теми и масиви от архиви, свързани с епохата на Възраждането. Резултатите от споменатите проучвания са публикувани в самостоятелна книга, озаглавена „Българският XIX век – нови архиви и прочити“, отпечатана от Академично издателство „За буквите – О писменехъ“ към Университета по библиотекознание и информационни технологии в София.

Колективната монография е посветена на 80-годишния юбилей на изтъкнатата българска османистка доц. д-р Славка Драганова. Част от нейното творческо наследство е анализирано в самостоятелна статия на Християн Атанасов, който представя каталога на османотурски документи, свързани с теми от стопанската история на Балканския полуостров, отнасящи се предимно до българските земи през XIX век. Споменатият каталог е съставен от юбилярката в рамките на една година – 1969 – 1970, при строго спазване на принципа за запознаване с всеки един архивен материал *de visu* и извличане под формата на резюме на основни географски, просопографски, хронологически, стопански и други данни. По правилата на тогавашната библиотечна наука каталогът е бил положен върху отделни листчета – картотечни фишове, които са подредени по определен от авторката начин. Днес компютърните технологии позволяват концентрираната върху фишовете информация да се „пресича“ на основа на различни ключови думи. По тази причина – със съгласието на авторката – каталогът е пренесен в електронна програма, осигуряваща максимално свободно търсене. Той е приложен на диск към книгата за архивите на Възраждането. С този „бонус“ към читатели и изследователи съставителите на изданието отварят нови полета за проучване на обемните масиви от османотурски документи за XIX век, грижливо пазени във фондовете на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София.

Съставителите и научните редактори на изданието – проф. д.и.н. Орлин Събев и доц. д-р Християн Атанасов – са го структурирали изданието тематично в два раздела: четири текста, посветени на важни социалноикономически теми, и три текста за църковноорганизационния живот на бъл-

гарите през XIX век. В увода Орлин Събев убедително мотивира избрания подход при конструирането на монографията, представяйки в синтезиран порядък водещи историописни идеи за същността и статуса на епохата на Българското възрождане. Без да претендират, че дават изцяло нов отговор на класическия въпрос, формулиран от Румен Даскалов „Как се мисли Възраждането?“, съставителите на научната книга с основание отбелязват, че прочитът на фактите и личностите през нови или недостатъчно интерпретирани документи и архиви има потенциал не само да уплътни интерпретативните полета на знанието за българския XIX век, но и да обогати така необходимите за нормалния академичен живот многогласие на говоренето и многоизмерност на мисленето по кардиналните и (привидно) маргиналните въпроси на предосвободенското ни минало.

Следвайки класическата академична етика, авторите са предложили непубликувани другаде текстове, като всеки от тях се е постарал в максимална степен да вгради своя наратив във водещите сюжетни линии на монографията – стопанската и социалната модернизация, институционалните и културните градежи на българската нация, корелацията история и архив. Прилежно и хомогенно е оформен и научният апарат, като са следвани и българските норми за цитиране на непубликувани документи, и правилата на все по-упорно налагащия се библиографски подход с оформяне на списък от използваните архивни и печатни извори в края на всяка част. В случая – в края на всяка статия, включително и към уводните и заключителните думи на съставителите. Всяка отделна част е резюмирана от автора, като резюметата и съдържанието на тома са представени на английски език.

В пространната студия на Надя Манолова-Николова и Християн Атанасов за функционирането на т.нар. „сиромашки каси“ в Дунавския вилает от 60-те и 70-те години на XIX век убедително е показано как през едни проформа религиозни структури със социален характер проникват присъщи на Модерната епоха пазарни практики. Към текста са приложени 19 таблици с извлечени от изворите статистически данни, отнасящи се до различни региони на тогавашната ни етническа територия – Търновско, Софийско, Нишко, Русенско, Тулчанско, Видинско и др. Изследователският текст на Ивелина Машева проследява еволюцията на правната система в Османската империя през втората и третата четвърт на XIX век. Съсредоточавайки погледа си върху правомощията на градските съвети (меджлиси), на търговските и гражданските съдилища, с примери от Видин са показани корелациите между стария правов ред и новите правораздавателни институции, създадени в периода на Танзимата. Орлин Събев търси и открива влияния на османската административна система върху прохождащите административни практики в българското общество през същия

период. Ивайло Найденов представя непубликувани документи на братята търговци Димитър, Петър и Алеко Кръстич от Свищов, в които откроява отпечатъците на буржоазния манталитет. Статията на Таня Тодорова има за свой предмет присъствието на темата за църковното движение на страниците на цариградското списание „Български книжици“ (1858 – 1862). Чрез задълбочен прочит на обемен публицистичен материал е показана ролята на професионалното списание за популяризиране каузата за йерархическа самостоятелност от Цариградската патриаршия. Пламен Митев публикува и анализира за пръв път документи, осветляващи избора, ръкополагането и встъпването в длъжност на Ловчанския митрополит Дионисий (1873 – 1875). Оригиналите на писмата и протоколите на Светия синод на Българската екзархия се съхраняват в Църковно-историческия и архивен институт към Българската патриаршия. Чрез 17 пълнотекстови документа и една публикация от вестник „Напредък“ (14 юни 1874 г.) авторът създава детайлна реконструкция на началните стъпки в архиерейската кариера на митрополит Дионисий Ловчански, давайки убедителни примери за професионалната и личностна отговорност на възрожденските духовни лидери пред сънародниците им в процеса на съзиждането на Българската екзархия. Пак върху малко познати документи е конструирано и историко-документалното проучване на Милена Тафрова, посветено на българската община в Скопие. Публикувайки устава на общината, авторката дава и допълнителни сведения за начина, по който се е самоуправлявала българската общност в средищния град. Посочва имената на местните лидери, както и данни за дейности на институцията за ръководството на църковния, училищния и социалния живот на скопските българи.

В кратката заключителна част Орлин Събев умело, но предпазливо и интелигентно, проблематизира двата ключови термина, с които работи българската историопис, ангажирана с проучването на XIX век – Танзимат и Възраждане. Влезли в словесните пластове на знанието за епохата още преди Освобождението от османска власт, тези термини се оказват не само живи и жизнени, но и достатъчно адаптивни към периодично сменящите се школи, направления и поколения в историческата наука и в хуманитаристиката, като цяло. С оглед на открояния факт, редакторът (а и целият авторски колектив) приема(т), че съдържанието на двата исторически феномена подлежи на дебат, но присъствието на термините Танзимат и Възраждане в полето на академичните обсъждания е незаобиколим факт.

Монографията въвежда в научно обращение разнообразни и малко познати исторически документи, съхранени в български архивохранилища. Публикациите на оригиналите са осъществени при добросъвестно следване Методическия кодекс на Държавна агенция „Архиви“. Библиографските списъци с източници – първични, вторични и третични, разположени в

края на всяка една част на книгата, представляват ценно градиво за последващи анализи на българския XIX век и за разширяване на познавателните хоризонти по визираните аспекти на миналото – не само в локален и национален, но и в европейски план. Спазва се наложилата се добра практика да не се цитират интернет източници в основната литература, а само в бележка под линия, когато това е крайно необходимо. Текстът е хомогенен, а концепциите на отделните автори са кохерентни и тясно свързани с основното внушение на монографията, пледиращо за комплексен, интердисциплинарен и разтоварен от идеологически клишета подход към българското историческо развитие през XIX век.

THE BULGARIAN 19TH CENTURY: NEW SOURCES AND INTERPRETATIONS

Review of the scientific monograph „*The Bulgarian 19th Century: New Sources and Readings*“, Sofia: „Za boukvite / O pismeneh“. 2019. 232 p.

✉ **Prof. Vera Boneva, DSc.**

<https://orcid.org/0000-0003-3009-8750>

University of Library Studies

and Information Technologies

1784 Sofia, Bulgaria

119, Tsarigradsko Shose Blvd.

E-mail: v.boneva@unibit.bg